

KONSTITUTSIYAVIY SUD FAOLIYATINING INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHDAGI O'RNI

Nazarov Rahim Toshtemirovich

Termiz davlat universiteti yuridik fakulteti

Jinoyat huquqi va fuqarolik protsessi kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23193939>

Annotatsiya. Ushbu tezisdá, O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilishning institutsional mexanizmi sifatida konstitutsiyaviy sud haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Konstitutsiyaviylikning samaradorligi nafaqat asosiy huquqlarning rasmiy e'tirof etilishiga, balki konstitutsiyaviy normalarning oddiy qonunlar va davlat hokimiyati faoliyati ustidan ustuvorligini ta'minlashga qodir bo'lgan institutsional mexanizmlarning mavjudligiga ham bog'liq.

Kalit so'zlar: Konstitutsiyaviy sud, konstitutsiyaviy nazorat, konstitutsiyaviy shikoyat, mutanosiblik, fundamental huquqlar, konstitutsiyaviy adliya, sud nazorati.

Kirish. Konstitutsiyaviy odil sudlov zamonaviy konstitutsiyaviylikning eng muhim institutsional yutuqlaridan biri hisoblanadi. Uning asosiy maqsadi Konstitutsiyaning faqat siyosiy deklaratsiya sifatida emas, balki davlat hokimiyatini amalga oshirish uchun majburiy bo'lgan huquqiy mezon sifatida amal qilishini ta'minlashdan iborat. Mazkur tizimda Konstitutsiyaviy sud alohida vazifani bajaradi, chunki u huquqiy normalar va davlat hokimiyati organlarining ayrim hujjatlari Konstitutsiyaga muvofiqligini baholaydi.

2023-yilda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri qabul qilinganidan so'ng konstitutsiyaviy odil sudlovning ahamiyati sezilarli darajada oshdi. Konstitutsiyaviy islohot shaxs va davlat o'rtasidagi munosabatlarda inson huquqlariga yanada kuchli yo'naltirilgan yondashuvni shakllantirdi. Konstitutsiyaning 20-moddasida insonning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan huquq va erkinliklari bevosita amal qilishi, davlat organlari tomonidan insonga nisbatan qo'llaniladigan huquqiy ta'sir choralari mutanosiblik prinsipiga asoslanishi hamda inson bilan davlat organlarining o'zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin qilinishi belgilangan.

Mazkur qoidalar konstitutsiyaviy odil sudlovni amalga oshirish uchun muhim metodologik asos yaratadi. Shu sababli Konstitutsiyaviy sudning vazifasi endilikda faqat muayyan huquqiy normaning Konstitutsiya matniga rasmiy jihatdan muvofiqligini aniqlashdan iborat emas. Sud, shuningdek, mazkur normaning amaliy qo'llanilishi konstitutsiyaviy prinsiplar va shaxs huquqlarini qonuniy himoya qilish talablariga qanchalik mos kelishini ham baholashi zarur.

Konstitutsiyaviy sud O'zbekiston Respublikasining institutsional tuzilmasida alohida o'rin egallaydi. Konstitutsiyaning 132-moddasiga muvofiq, Sud qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat organlari hujjatlarining Konstitutsiyaga muvofiqligi to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqadi. Konstitutsiyaviy sud sudyalari Prezident taqdimiga binoan siyosat va huquq sohasidagi mutaxassislar orasidan Oliy Majlis Senati tomonidan saylanadi. Sudyalar o'n yil muddatga saylanadi va qayta saylanishi mumkin emas.

Zamonaviy konstitutsiyaviy odil sudlovning eng muhim xususiyatlaridan biri huquqlarni cheklashlarni faqat rasmiy jihatdan emas, balki mazmunan baholashga o'tishdir.

Zamonaviy konstitutsiyaviy sud nafaqat muayyan cheklovning huquqiy asosga ega ekanligini, balki mazkur cheklov qonuniy maqsadga qaratilganligini hamda davlat tomonidan tanlangan vositalar konstitutsiyaviy jihatdan asoslanganligini aniqlashi kerak.

O'zbekistondagi eng muhim rivojlanishlardan biri konstitutsiyaviy shikoyat institutining mustahkamlanishi hisoblanadi. Konstitutsiyaning 133-moddasiga ko'ra, fuqarolar va yuridik shaxslar muayyan ishda sud tomonidan ularga nisbatan qo'llanilgan qonunning Konstitutsiyaga muvofiqligi to'g'risida, suddagi ish yuritish tugallanganidan so'ng va ishni ko'rib chiqishning boshqa barcha vositalaridan foydalanib bo'linganidan keyin Konstitutsiyaviy sudga shikoyat bilan murojaat qilish huquqiga ega.

Xulosa: O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi konstitutsiyaviy ustuvorlikni ta'minlash va konstitutsiyaviy odil sudlovni rivojlantirishga xizmat qiluvchi ixtisoslashgan institutsional mexanizm hisoblanadi. Uning zamonaviy faoliyati, ayniqsa, konstitutsiyaviy shikoyat mexanizmi hamda inson huquqlarini cheklashda mutanosiblik prinsipining qo'llanilishi orqali shaxs huquqlarini bevosita himoya qilish bilan tobora ko'proq bog'lanmoqda.

2023-yildagi konstitutsiyaviy islohotlar mazkur rivojlanish uchun muhim normativ asos yaratdi. Inson huquqlarining bevosita amal qilishi, mutanosiblik talabi, qonunchilikdagi ziddiyat va noaniqliklarni inson foydasiga talqin qilish prinsipi hamda fuqarolar va yuridik shaxslarning ularga nisbatan qo'llanilgan qonunlarning konstitutsiyaviyligini shubha ostiga qo'yish imkoniyati konstitutsiyaviy odil sudlovning yanada rivojlangan modelini shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprelda referendum orqali qabul qilingan. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. 80 b.
2. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. Translated by Julian Rivers. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 462 p.
3. Perju V. Proportionality and Freedom: An Essay on Method in Constitutional Law. Global Constitutionalism. – 2012. – Vol. 1, No. 2. – P. 334–367.
4. Abdullayeva M.M. Konstitutsiyaviy nazorat va konstitutsiyaviy odil sudlov: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Toshkent davlat yuridik universiteti, 2024. 208 b.